

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

IV/2011

КОНКУРЕНЦИЈА АГЕНТИВНИХ ОДРЕДАБА: ПАРТИЦИПИ И РЕФЛЕКСИВИ У СИСТЕМУ ПАСИВА

Апстракт: Рад се бави пасивним конструкцијама у старословенским и српскословенским споменицима. Варирање конкурентских језичких средстава наслеђених из старословенског језика доводи се у везу са надређеним системским променама и стабилизовањем категорија транзитивности и пасива. Интегрисаност партиципа и рефлексивних глагола у глаголски систем пасива директно утиче на варирање форми агентивних одредаба, предлошког генитива и беспредлошког инструментала. Маркиране форме беспредлошког инструментала бивају постепено маргинализоване процесом граматизације оних немаркираних, иако чувају живу књижевну стилску вредност у српскословенском језику. У савременом српском језику тај процес је довршен учвршћивањем јединственог начина пасивне трансформације активних реченица и ичезавањем инструменталних агентивних одредаба.

Кључне речи: пасивне конструкције, агентивне одредбе, историјска синтакса, старословенски, српскословенски.

Семантичке разлике између индо-европских и словенских предлошко-падешких конструкција са базичним просторним значењима налазиле су се у процесу неутралисања у низу синтаксичких функција. Такву ситуацију добро илуструју и старословенски и словенски редакцијски споменици, иако се синтаксичко-семантичка норма посебно и језичка норма у целини гледано нису сасвим стабилизовале па се, строго узевши, може говорити једино о еволутивним тенденцијама. Словенска средњовековна писменост, схваћена као скуп различитих међусобних односа црквенословенских изонорми условљених својствима књижевног жанра, садржине, функционалног стила и локалним тенденцијама, показује, другачије речено, знатну меру разноврсности употребљених изра-

жајних модела, нарочито у врстама прелазних, граничних жанрова написаних средњим стилем. За разлику од тога, управо већа уједначеност изражајних модела чини црту вишег стила који преноси добро очуване старословенске језичке обрасце, док је нижи стил иновативнији, неуједначенији и редакцијски маркиран (Грковић-Мејџор 2007: 453). Репертоар употребљених језичких средстава, једном речи, у текстовима написаним нижим и средњим стилем може значајније варирати.

Са друге стране, често се пренебрегава књижевна и стилска вредност неких архаичнијих језичких средстава која су у млађим и савременим језичким епохама неких словенских језика изменила значења и функције, маргинализована или изашла из употребе. Таква су, на пример, партиципи и конструкције са

партиципима, као и одређене форме агентивних одредаба. Неретко, такође, промене тих старијих језичких средстава сигнализују значајније, структурно надређене измене и устројавање нових преовлађујућих језичких модела и стабилизовање језичких категорија. Такав случај је, на пример, са транзитивношћу, директним објектом и њиховим маркером пасивом. Партиципски и рефлексивни пасив садрже одјеке тих недовршених процеса реструктурирања.

Пасивне конструкције – рефлексивни глаголи, партиципи, падежни облици и предлошко-падешке конструкције у њиховом саставу – у средњевековним словенским споменицима, старословенским и српкословенским, могу се, према томе, посматрати са различитих синтаксичких и семантичких гледишта: транзитивизације, устројавања система пасива и начина пасивизације, као и семантичких улога и употребе различитих форми агентивних одредаба. Говорећи из перспективе (главних) реченичних конституената, субјекат се у активним конструкцијама изражава номинативом – агенс је исказан граматичким субјектом, глагол је у облику актива, док је пацијенс исказан правим објектом. Логички субјекат/агенс пасивних конструкција у старословенским и српкословенским споменицима исказује се агентивним одредбама, беспредлошким инструменталом или формама *отъ + генитив* и, ређе, *оу + генитив*, док је пацијенс истакнут тако што је изражен граматичким субјектом, а глагол је у облику партиципског или рефлексивног пасива. Према К. И. Ходовој, Ј. Куриловичу и Р. Мразеку, словенске форме изражавања агенса у пасивним реченицама и номинатив субјекта у активним реченицама носиоци су (чисто) синтаксичке функције, са неутралисаном конкретном семантиком, али ипак нису били потпуно функционално еквивалентни у древној прошлости, као што то

показује старословенски корпус и преноси донекле словенска редакцијска писменост (Ходова 1971: 32, 36). Из стања те непотпуне еквиваленције даљом десемантизацијом и граматикализацијом развијаће се пасивне конструкције, као синтаксички системски опозит активним. У главним цртама, реч је о постепеном потискивању и губљењу маркираних форми – појави познатој и другим језичким подсистемама.

2. 1. У старословенским споменицима видна је слободна употреба немаркираних активних и маркираних пасивних конструкција, наиме употреба једних уместо других, али се често предност даје активној, насупротив пасивној форми грчког оригинала (Ходова 1971: 33). Такође је очигледно да се чува минимална разлика између конструкција са партиципским и конструкција са рефлексивним пасивом. Статистички гледано, у преводима јеванђеља, најстаријим апракосима и тетракосима, уз пасивне партиципе претерита врло уједначено се употребљавају беспредлошки инструментал и *отъ + генитив*, са пасивним партиципима презента искључиво беспредлошки инструментал, што ће у млађим споменицима бити измењено експанзијом генитивне предлошке конструкције, а са повратно-пасивним глаголима готово увек *отъ + генитив*. Старословенски корпус узет у целини, међутим, показује да се у рефлексивном пасиву употребљава готово искључиво немаркирана генитивна форма са предлогом *отъ*, док се са пасивним партиципима претерита и презента најчешће јавља беспредлошки инструментал.

Објашњење ове ситуације треба тражити, према К. И. Ходовој, Х. Бројеру и В. Б. Криску, у значајним разликама између глаголских и партиципских форми, будући да се ове последње постепено укључују у глаголски систем истовремено губећи своју именску семантику (партиципи су по пореклу глаголски

придеви), док су повратни глаголи пре укључивања у систем пасива представљали варијанту непрелазних глагола (Ходова 1971: 35 ; Криско 2006: 424). Питање повратних глагола на словенском терену и иначе је веома сложено, а процес њиховог интегрисања у систем пасива нерегуларан и дуготрајан. Рефлексивни глаголи у палеословенским глаголским системима, наиме, нису у регуларним опозиционим односима са не-рефлексивнима према обележју активно/пасивно, то јест велика већина непрелазних глагола нема своје рефлексивне корелате са пасивним значењем. Из перспективе развоја индоевропских и словенских синтаксичких категорија објекта и транзитивности, формирање категорије пасива, према томе, јавља се као маркер правог објекта и транзитивности : пасив се јавља као исход процеса, како наводи В. Б. Криско, граматикализације древних релација из домена творбе речи, првобитно независних од форме глагола, повратни/неповратни, од њихове семантике, објектни/необјектни, такође независних и од њихових синтаксичких карактеристика, транзитивни/интранзитивни (Криско 2006: 424–426). Изворно припадајући групи непрелазних глагола, повратни глаголи заузимају на тај начин место у систему пасива, у процесу паралелном са системски надређеним устројавањем категорије транзитивности и директног објекта.

Следећа етапа у развоју словенског пасива, детаљније испитана у староруским споменицима, састоји се, према В. Б. Криску, у ограничавању броја пасива од непрелазних глагола чиме пасив постаје опозиција транзитивима, што ће водити доцнијем постепеном губљењу пасивних форми од првобитно већег броја повратних глагола који су их имали и чвршћем везивању опозиције актив/пасив за прелазне глаголе (Криско 2006: 419, 426). Из свега тога проис-

тиче и нерегуларност преобраћања немаркираних активних у маркиране пасивне конструкције, као и нерегуларности образовања пасивних конструкција од непрелазних глагола. Све то, такође, указује на сложеност питања глаголског рода и глаголског стања старих словенских писмености.

2. 2. Древна адјективна природа суфикса -m- и -n- за грађење пасивних партиципа презента и претерита на словенском терену, са друге стране, временом се мења специјализујући се за изражавање пасива: отуда се и њихова почетна невезаност за категорије глаголског рода и глаголског стања мења у супротном смеру. Особита значења пасивних партиципа презента и претерита, у склопу испитивања *genera verbi* на словенском терену из историјске перспективе, показују се у контекстима, како наводи Б. Хавранек, у којима није реч само о пасиву употребљеног глагола нити о једноставно преводном еквиваленту грчког пасива, већ о специфичнијој семантици: партицип презента има значење дуготрајног или стања које се понавља, као и значење могућности/немогућности, а партицип претерита има значење резултативности (Хавранек 1963: 79, 98–99). Реч је о формама описног пасива, конструкцијама типа *хвалитѣ ксѣѣ*, односно, *хвалитѣ ксѣѣ*. Стање у најстаријим старословенским споменицима, релативна уједначеност употребе конкурентских конструкција уз партицип претерита пасива, насупрот превази беспредлошког инструментала уз пасивни партицип презента, показује, у контексту реченог (деадјективизација, вербализација, семантика резултативности у предикативним конструкцијама), сразмерно брже укључивање партиципа претерита у глаголски систем пасива.

Варирање форме агентивних одредаба је, према томе, у вези са мером интегрисања партиципа у систем гла-

голског пасива и губљењем адјективне семантике – предлошки генитив маргинализује постепено беспредлошки инструментал. Стање у познијим старословенским споменицима, релативна уједначеност употребе конкурентских форми, већа фреквенција беспредлошког инструментала уз партиципе, односно предлошког генитива уз рефлексивне глаголе, показивало би одмакле системске процесе на семантичко-синтаксичком плану – диференцирање језичких средстава према маркираности/немаркираности. Осим тога, треба имати у виду и утицај еквивалентне конструкције *dativus auctoris* у грчким оригиналима на избор беспредлошког инструментала – конструкције која стоји управо са перфектом пасива. Познато је, наиме, да средњовековни словенски књижевни преводи са грчког верно чувају структуру реченичних чланова изворника и да је основна јединица превода реч, при чему се не занемарује контекст (Верешћагин 1971: 147, 177). Са гледишта историјске семантике и синтаксе треба рећи, такође, да је употреба инструментала у служби агентивне одредбе, или субјекатске допуне логичког субјекта, према Р. Мразеку, семантички, можда и генетички, везана за инструментал средства-лица, архаични словенски облик са значењем извора радње или посредника (Бауерова 1963: 292, 303).

Двострука природа партиципа омогућила је развој архаичне индоевропске и словенске синтаксе, уопштено говорећи, од аутономије реченичних елемената ка иновативној централизованог реченичној структури са личним глаголским обликом (паратакса > хипотакса, партиципске конструкције > зависна реченица), као и развој самих партиципа у вербалне форме или у номиналне форме (Грковић-Мејџор 2007: 179, 183). Имајући, поред тога, у виду и чињеницу да су се повратни глаголи постепено

укључивали у сферу стабилних носилаца пасивних значења, могу бити јасније дуготрајност процеса стабилизовања пасивних конструкција и неке нерегуларности у употреби њихових чланова у словенским и старосрпским споменицима. Српски редакцијски споменици наслеђују старословенске моделе, али међусобни односи конкурентских језичких средстава, разуме се, углавном до некле одступају од старословенске (статистичке) језичке норме, учему значајно учешће, поред структурних, имају и жанровски, стилски и сл. разлози.

2. 3. Што се тиче агентивне одредбе *οϛ* + генитив, треба рећи да, поред конкурентског односа са друге две неупоредиво обичније форме, у њој се јављају искључиво називи лица, носилаца агентивне функције. Основно просторно значење ове конструкције, као и дериивирана значења заједништва и припадања, преосмишљена су у значења логичког субјекта/агенса пасивних конструкција (Ходова 1971: 46–47; Ходова 1963: 176–177). Обе генитивне конструкције у служби агентивне одредбе, *οϛ* + генитив и *οϛ* + генитив, семантички се класификују као форме са општим значењем *извора радње*, односно означавају вршиоца или изазивача/проузроковача радње или стања (Херодес 1963: 324, 339, 354). У грчким јеванђељским споменицима њима еквивалентне конструкције су такође генитивне, са предлозима *απο* („од, узрок, средство“), *εκ* („из, узрок“), *υπο* („од, узрок“), *παρα* („од“), у првом случају, и *επι* („на, у, код“), у другом. Наведени грчки предлози имају и друга значења, али овде су наведена само она која повезују грчки и словенски контекст.

У грчким споменицима, са друге стране, логички субјекат-агенс најчешће је исказан генитивном конструкцијом са *υπο*, ређе помоћу генитивне конструкције са осталим предлозима, док је словенској форми пасива са агенсом

обележеним инструменталом, како је речено, еквивалентна грчка конструкција *dativus auctoris* уз глаголске придеве и, нарочито, уз перфекат пасива. *Dativus auctoris* често стоји уместо форме *ulo* + генитив управо уз перфекат пасива. Са овим грчким дативом истовестан је *dativus instrumenti* који такође одговара словенском инструменталу и алтернира са конструкцијом *dux* + генитив којом се означава средство (Мусић, Мајнарић 1994: 195, 196, 202, 213). Реч је о облицима који су са индоевропеистичког гледишта сродни са поменутиим архаичним словенским инструменталом средства-лица.

3. Релативну варијантност наслеђених старословенских модела пасивних конструкција у старосрпским споменицима приказујем примерима из 13. и 14. века, из жанровски и тематски различитих текстова каква су житија и четворојеванђеља. Међутим, језик и стил ових споменика, као што је познато, веома су стабилни – они су писани чистим српкословенским језиком са незнатним бројем језичких црта из народног говора. Исто се односи и на нешто другачију литературу: химнографија, панегирици и патристика такође су написани вишим стилем. Неколико примера из репрезентативних дела српске средњовековне писмености писаних српкословенским језиком истаћи ће, са једне стране, књижевну вредност пасивних конструкција, на супрот познатој словенској тенденцији давања предности активним конструкцијама у говорном/народном језику. Назнаке овог фаворизовања постоје, како је речено, још у старословенском канону. Са друге стране, иако ограничен, корпус ће довољно нагласити потребу опсежнијег испитивања старосрпског глаголског рода. Главна тема је, међутим, варијантност састава агентивних одредаба, варирање генитива са поменутиим предлозима и беспредлошког инструментала.

3. 1. Према Ј. Грковић-Мејдор, *Житије св. Симеона од св. Саве* одликује одступање у употреби агентивних одредаба уз повратне глаголе – наведен је усамљени пример са глаголом *просветити се* – агенс је исказан инструменталом, а не обичнијом генитивном предлошком конструкцијом (*отъ* + генитив). Уз партицип презента пасива агенс је исто исказан инструменталом, такође у једном примеру, али са глаголом *облчати*, док се уз партицип претерита пасива јављају беспредлошки инструментал, са глаголом *оубѣдѣти* (наведен усамљени пример), односно конструкција *отъ* + генитив са глаголом *подати* (једини забележени пример). Партиципски пасиви, закључује аутор, у целини гледано не одступају од старословенског типа пасивне структуре (Грковић-Мејдор 2007: 265). Са друге стране, када је реч о рефлексивном пасиву, упркос недовољном броју примера којима овде располажемо, извесно је да се може говорити о недовршеном процесу граматикализације и, са гледишта семантичких улога, о агенсу који је схваћен као врста средства или оруђа чијим посредством се нешто збива и који је исказан инструменталом.

У старословенском канону, како је речено, ретко се употребљава инструментал уз повратно-пасивне глаголе, маркирана форма. Ова појава непотпуне синтаксизације и делимичног чувања инструменталне односно аблативне семантике агентивних одредаба, позната је и старословенским споменицима (Ходова 1971: 36). Истовремено, специфична семантика глагола *просветити се*, њене средњовековне теолошке и антрополошке импликације, упућује на то да човек, другачије схваћен од аутономног субјекта рационалистичке филозофије модерног доба, није аутор властитог нити туђег „просветљења“, него да се оно збива посредством божанске суштине – инструментал агенса је у том случају несумњиво адекватнији. Осим

тога, на општем системском плану експанзија маркираних конкурентских форми, особито у контекстима веома ретким, као што је овај уз повратно-пасивни глагол, могла би представљати сведочанство живости процеса синтаксичких промена у српској редакцијској писмености : ширење употребе маркираних форми, уколико је реч о томе, могло би се тумачити као сигнал започетог процеса њихове маргинализације. С обзиром на то да није реч о преводној литератури, могући утицај грчког *dativus auctoris*-а у овом случају треба искључити.

3. 2. Пасивне конструкције у четири репрезентативна јеванђеља - Рашкохиландарском четворојеванђељу (РХ) и Мокропољском четворојеванђељу (МП), из 13. века, Четворојеванђељу краља Стефана Душана (СД) и Четворојеванђељу патријарха Саве (ПС), из 14. века – не одступају, у целини посматрано, од старословенског модела. Забележени примери ипак показују много већи број генитивних предлошких конструкција у служби агентивне одредбе, форми за изражавање агенса у пасивним реченицама, док су беспредлошки инструментали у истој функцији ретки. Посматрана најпре појединачно и потом употребљивањем, ова четири јеванђеља показују следеће стање: уз рефлексивне глаголе искључиво се употребљава *отъ* + генитив, партиципи претерита врло ретко стоје у конструкцији са беспредлошким инструменталом, за разлику од партиципа презента код којих је то нешто чешћи случај и што представља рефлекс, како је речено, старијег старословенског стања.

Употреба двају словенских форми агентивних одредаба показује да је инструментал у тој функцији слободнији у односу на грчки изворник (словенски инструментал је преводни еквивалент грчког *dativus auctoris*-а) од предлошког генитива (*отъ* + генитив најчешће одго-

вара грчким *απο, υπο* + генитив) и да је у одступању, као и да су млађи преводи/преписи вероватно саображавани изворном тексту. Због тога што добро илуструју описано стање, овде наводимо само неколико примера партиципских пасивних конструкција, из јеванђеља по Луци 4, 2 и 10, 22, који бележе маркирану инструменталну форму у старијим јеванђељима (РХ, МП) и немаркирану, еквивалентну грчкој конструкцији изворника *υπο* + генитив, у млађим (СД, ПС):

Лк. 4, 2 : СД, ПС *днѣ њѣ нскоушаем ѿ диавола према инструменталу у РХ, МП *диаволомъ* ;*

Лк. 10, 22 : СД, ПС *вса мнѣ прѣдана соутъ / быше ѿ оца моего према инструменталу у РХ, МП *оцемъ моимъ**

Када је реч о пасивним конструкцијама са *отъ* + генитив, ситуација је нешто другачија: нотирани малобројни примери показују да је ова маркирана форма добро очувана уз партиципе (пасива) а уз рефлексивне глаголе слабије. Међутим, понекад је форма агентивне одредбе уз ове последње независна од грчког изворника (грчкој *επι* + генитив еквивалентна је словенска *отъ* + генитив), то ће рећи да је превод слободнији иако чува смисао оригинала: насупротив грчкој *απο, υπο* + генитив понекад стоји српскословенска *отъ* + генитив. Добар типски пример описане ситуације представљају конструкције рефлексивног пасива, из јеванђеља по Луци 5, 15, који приказују немаркирану словенску форму, еквивалентну конструкцији грчког изворника, у старијим јеванђељима (РХ, МП, СД) и маркирану, независну од грчког текста, у најмлађем (ПС):

Лк. 5, 15: ПС *исцѣлѣти се отъ него према предлошкој конструкцији са генитивом у СД, РХ, МП *ѿ него**

Пример из најмлађег четворојеванђеља (ПС) Лк. 5, 15, доведен у везу са рефлексивним пасивом из *Житија св. Симеона*, са глаголом *просветити се*, указује,

осим тога, на суспендован процес граматизације, раздвајања семантике и синтаксе, у сфери рефлексива: специфична семантика глагола везана за ауторство радње одредила је избор (маркираног) синтаксичког средства. Оба примера, инструментал са глаголом просветити *се* и *оу* + генитив са глаголом исцѣлти *се*, имају у извесној мери, са друге стране, сачувану базичну инструменталну, односно, просторну семантику – то је, такође, сведочанство суспендованог процеса граматизације: није употребљена јединствена немаркирана форма за исказивање агенса у пасивним реченицама, већ семантички специфичније маркиране форме.

3. 3. Процес граматизације је суспендован, како је наведено у последњем пасусу претходне подтачке, јер реч је не треба заборавити, о споменицима написаним високим стилем, чији се језик знатно разликује од текстова на народном језику, нарочито у овом случају, када је пасив непознат народном језику. То, разуме се, води разматрањима о донекле посебном развоју књижевног језика словенске и српске средње вековне писмености – књижевни језик није једноставно записана форма софистицираног народног језика. Не прати, као другостепенa форма, у стопу промене у народном језику, већ представља релативно независно поље са особитим развојем могућности наслеђених језичких модела које захтева извесну меру лингвистичке препарације. (Језик књижевности и језичку тематику „граничних жанрова“ треба разматрати донекле одвојено). Питања употребе пасива, партиципа и конструкција са партиципима, у том контексту, представљају се веома значајним. Исто се, донекле, односи и на употребе облика агентивних одредаба које су варијабилније управо уз партиципе, чувајући на тај начин трагове архаичнијег језичког стања, али и наслеђујући живе вредности писане словенске речи.

Одабрани примери из српско-словенских рукописа управо имају за циљ да назначе високу меру изграђености књижевног језика српске средње вековне писмености – самосталност у варирању могућности властитих језичких средстава (примери Лк. 4, 2 и Лк. 10, 22 из РХ, МП и Лк. 5, 15 из ПС) и „последованије књига“, неопходно саображавање са грчким текстом, или паралелан истовестан развој са другим развијеним словенским редакцијским нормама (примери Лк. 5, 15 из РХ, МП, СД и Лк. 4, 2/Лк. 10, 22 из СД, ПС) својства су те језичке и књижевне епохе. Поменуће одлике имају своје потврде и на другим филолошким и лингвистичким плановима: јасна сведочанства о високој мери интегрисаности грк словенске рукописне традиције.

Строга подела на писани и говорни језик, једна од логичких априорија раног лингвистичког структурализма, са друге стране, није сасвим адекватна и подложна је корекцији, што је у науци о језику одавно уочено. Средње вековне словенске писмености не могу бити изузете од тога. Другим речима, упркос претераном хваљењу писане традиције уз истовремено оспоравање писаног језика, спроведеним у раном структуралистичком кључу, књижевни језик одликују донекле самосталне и специфичне вредности. Ипак не треба пренебрегнути чињеницу да се стилови писаног језика старих словенских писмености могу одредити само у односу према говорном језику, упоређивањем одговарајућих језичких нивоа књижевног (црквенословенског, српско-словенског итд.) и народног језика.

Даљи развој пасивних конструкција у српском језику ишао је путем реструктурирања синтаксичког система, граматизацијом неутралних форми – пасивне реченице у савременом српском језику искључиво имају агенс исказан конструкцијом од + генитив, некада-

шњом словенском немаркираном формом, а инструментал у истој служби, стари маркирани облик, ишчезао је из употребе због структурне семантичко-синтаксичке економије, учвршћивањем јединственог начина пасивизације активних реченица, и због недовољне мере диференцираности од других сродних словенских и српских форми предикативног инструментала.

Литература

1. Грковић-Мејџор, Јасмина (2007), *Списи из историјске лингвистике*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
2. Ходова, Капитолина И. (1971), *Падежи с предлогами в старославянском языке*, Москва: Издательство Наука.
3. Криско, Вадим Б. (2006), *Исторический синтаксис русского языка*, Москва: Издательский центр Азбуковник.
4. Хавранек, Бохумил (1963), „Залог (genega verbi) в старославянском языке в сравнительном плане“, *Исследования по синтаксису старославянского языка*: 15 – 100, Прага: Издательство ЧАН.
5. Верешћагин, Е. М. (1971), *Из истории возникновения первого литературного языка Славян*, Москва: Издательство МУ.
6. Баурова, Марта (1963), „Беспредложный творительный падеж в старославянском языке“, *Исследования по синтаксису старославянского языка*: 287 – 311, Прага: Издательство ЧАН.
7. Херодес, Станислав (1963): „Старославянские предлоги“, *Исследования по синтаксису старославянского языка*: 313 – 368, Прага : Издательство ЧАН.
8. Мусић, Аугуст, Мајнарић, Нико (1994), *Граматика грчкога језика*, Загреб: Школска књига.
9. Ходова, Капитолина И. (1963), *Система падежей старославянского языка*, Москва: Издательство АН СССР.

Summary

This work deals with the evolution of passive constructions in Slavic and Serbian medieval manuscripts. A few examples show variations in components of passive constructions and grade of their norm.

dilparic@fil.bg.ac.rs